

Hur rör sig tranorna i jordbrukslandskapet

- och hur kan man använda informationen för att förebygga skador på odlad gröda?

(2004)

Foto: Mikael Hake

För att få vägledning om hur vi skall kunna förebygga de skador på odlad gröda som görs av tranor i jordbruksområden, är det viktigt att vi lär oss mer om fåglarnas beteende. Under 2002–2003 studerade Viltskadecenter rörelsemönstret hos tranor i ett jordbruksområde i södra Sverige genom att följa ett antal ettåriga tranor och tranfamiljer med hjälp av radiosändare.

Detta faktablad redovisar resultat från studier av tranans rörelsemönster vid Kvismaren i Närke och diskuterar hur man kan använda resultaten i det skadeförebyggande arbetet.

Kunskaper viktiga

Antalet tranor som vistas i jordbruksområdena i Sverige har ökat kraftigt under de senaste 15 åren, och samtidigt har det skett en ökning i antalet anmälda skador fåglarna gör på odlad gröda. På en del platser i landet är skadorna omfattande och medför stora ekonomiska förluster för enskilda lantbrukare. En förutsättning för att man skall kunna förebygga de skador tranorna gör, är att vi lär oss så mycket som möjligt om fåglarnas beteende. Något som skulle underlätta det förebyggande arbetet är om vi visste mer om hur tranorna rör sig i jordbrukslandskapet. Under 2002–2003 stude-

rade Viltskadecenter detta i ett brukat område kring de grunda slättsjöarna Västra och Östra Kvismaren, strax sydost om Örebro i Närke. Kvismareområdet ligger ca 60 km söder om Grimsö, är ganska begränsat och har varit svårt drabbat av skador under en längre tid.

Favoritplatser

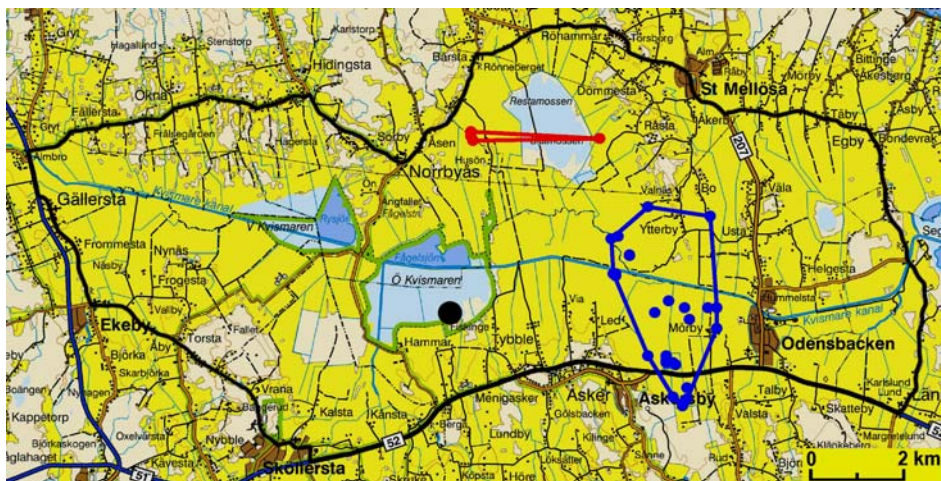
Hittills har arbetet med att förebygga skador mest fokuserats på att skrämja bort tranorna från känsliga fält med hjälp av diverse skrämjelanordningar. Detta har fungerat relativt bra, men effekten har ibland blivit att skadorna inte har minskat utan endast spridits

ut över en större yta, då tranorna skrämts runt från fält till fält. För att nå ett bättre resultat är det alltså nödvändigt att vidta andra åtgärder i kombination med skrämselfårgårderna. En sådan åtgärd är att avsätta fält där tranorna får vara ostörda och inte gör någon skada. Med hjälp av skrämselfårgårdar kan man sedan styra bort tranorna från känsliga fält till dessa "tranåkrar". Om metoden skall vara effektiv, måste man emellertid se till att tranåkrarna avsätts på rätt ställen. Tranorna tycker nämligen om att vistas i särskilda områden oavsett vad som odlas där. Innan tranåkrar sätts av, måste man alltså ta reda på var dessa favoritområden finns.

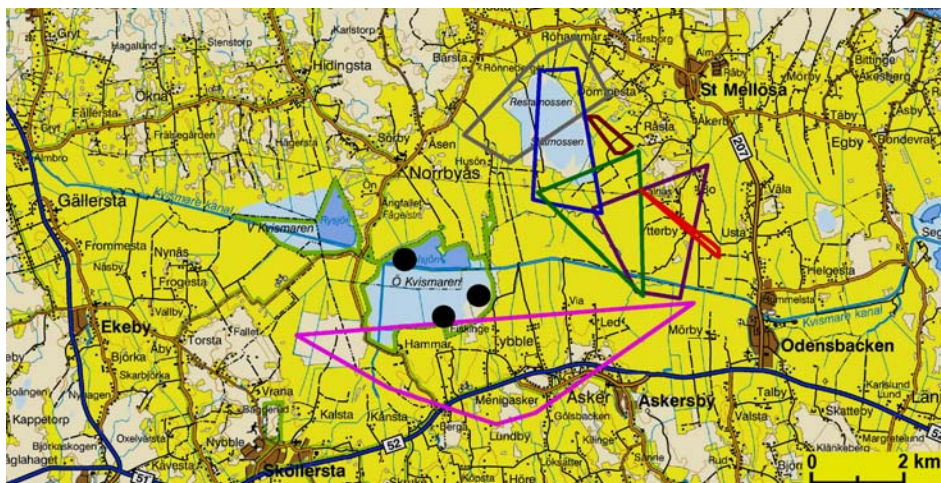
Avslöjande signaler

Fram till 1990 vistades mycket få tranor vid Kvismaren, men därefter skedde en explosionsartad utveckling. Under en tioårsperiod ökade det maximala antalet tranor som höll till i området under hösten från i princip noll till nästan 9 000! På våren ökade antalet under samma period från ett fåtal till drygt 2 000. Dessutom etablerades en flock på ca 300 unga, icke-häckande tranor i området under sommaren. De tranor som vistas vid Kvismaren övernattar alltid stående i grunt vatten vid Östra eller Västra Kvismaren (se figurer). Under dagarna håller de i allmänhet till inom ett begränsat område som domineras av jordbruksmark (se figur 1).

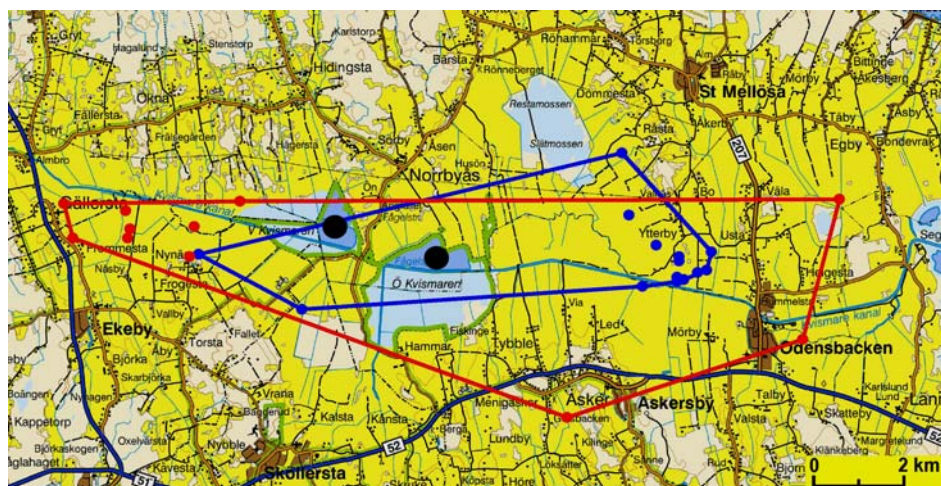
För att få reda på hur tranorna i Kvismareområdet rör sig, försåg vi 22 tranungar med radiosändare inom två häckningsområden 70-90 km norr om Kvismaren under somrarna 2002 (3 ungar) och 2003 (19 ungar). 13 tranungar från elva olika familjer fångades i trakterna av Grimsö Forskningsstation, och nio ungar från sju familjer fångades i trakterna av Svartådalen i Västmanland. Tanken var att ungarna tillsammans med sina föräldrar skulle stanna till vid Kvismaren på sin väg

Figur 1. Hemområden med samtliga positioner för de två tranfamiljer som besökte Kvismaren under hösten (10/9–3/10) 2002. Svart cirkel markerar övernattningsplats för familjerna. 2–3 positioner i veckan togs på varje trana. De flesta tranor som vistas vid Kvismaren under säsongen håller till inom området som begränsas av den svarta linjen.

Figur 2. Hemområden för de sju tranfamiljer från Grimsö som höll till inom begränsade områden vid Kvismaren under hösten (24/8–11/10) 2003. Svarta cirklar markerar övernattningsplatser för familjerna. 2–3 positioner i veckan togs på varje trana.

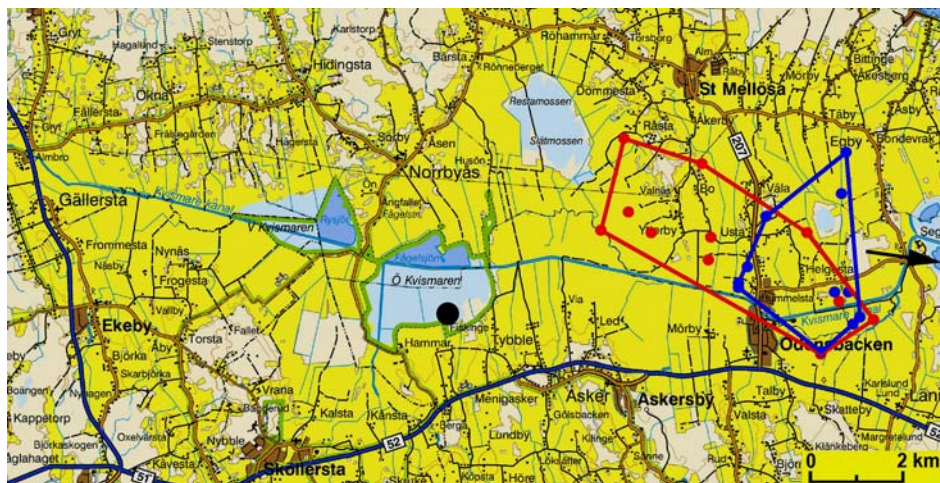
Figur 3. Hemområden med samtliga positioner för de två tranfamiljer från Grimsö som rörde sig över större områden vid Kvismaren under hösten (23/8–11/10) 2003. Svarta cirklar markerar övernattningsplatser för familjerna. 2–3 positioner i veckan togs på varje trana.

söderut under hösten, och att vi då skulle kunna följa deras rörelser där. Radiosändarna har en livslängd på fem år, vilket innebar att vi under 2003 även hade möjlighet att följa de tre unga tranor som märktes 2002 om de kom tillbaka till Kvismaren som ettåringer.

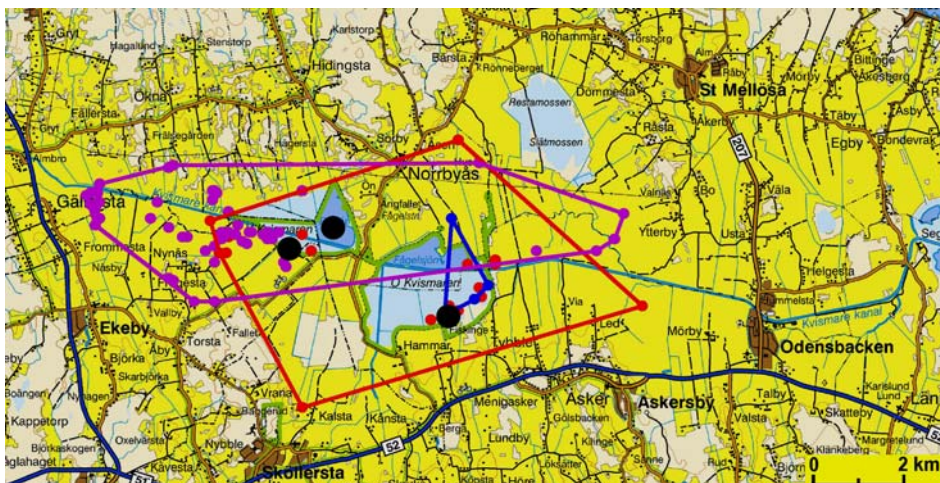
Höll sig inom begränsade områden

Samtliga elva familjer från Grimsö och tre av sju familjer från Svartådalen stannade till vid Kvismaren under höstarna 2002–2003. Två av de tre tranor som märktes 2002 besökte området tillsammans med sina föräldrar under hösten. En familj från Grimsö (Röd i figur 1) sågs vid Kvismaren 10–12/9, och stannade alltså endast några dagar. En av de två familjerna från Svartådalen (Blå i figur 1) stannade däremot betydligt längre, och sågs i området under tiden 10/9–3/10. Båda familjerna höll till inom ganska begränsade områden öster och nordost om Östra Kvismaren (se figur 1).

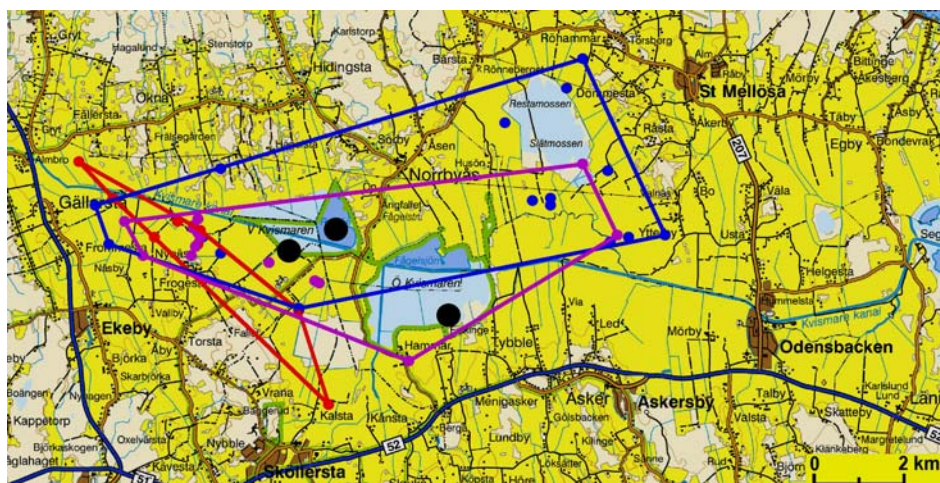
Under hösten 2003 anlände de första Grimsötranorna 23–24/8, och sedan kom resten successivt fram till 23/9. Familjerna från Grimsö stannade i området mellan 18 och 45 dagar. Så snart familjerna kommit ner till Kvismaren radiopejlades de 2–3 gånger i veckan. På så sätt fick vi god information om hur de rörde sig i området. Familjernas "hemområden" varierade i storlek, men de flesta höll till på en ganska begränsad yta (se figur 2). En av familjerna hävdade till och med ett litet revir i östra delen av området (Röd i figur 2). Två av familjerna från Grimsö hade betydligt större hemområden än övriga familjer (se figur 3). Tittar man på var fåglarna påträffades under olika dagar, ser man dock att även dessa två familjer var ganska stationära, men till skillnad från de andra familjerna gjorde de enstaka utflykter till andra ställen.

Figur 4. Hemområden med samtliga positioner för de två tranfamiljer från Svartådalen som höll till vid Kvismaren under hösten (19/9–11/10 2003). Svart cirkel markerar övernattningsplats för familj Röd, svart pil visar riktning mot övernattningsplats för familj Blå. 2–3 positioner i veckan togs på varje tran.

Figur 5. Hemområden med samtliga positioner för de tre ettåriga tranor som höll till vid Kvismaren under sommaren (4/6–31/7) 2003. Svarta cirklar markerar övernattningsplatser för fåglarna.

Figur 6. Hemområden med samtliga positioner för de tre ettåriga tranor som höll till vid Kvismaren under hösten (1/8–12/10) 2003. Svarta cirklar markerar övernattningsplatser för fåglarna.

Två av de fem familjerna från Svartådalen 2003 dök upp vid Kvismaren under hösten och stannade 19 respektive 23 dagar. Även dessa båda familjer höll sig inom begränsade områden, mest långt borta i öster, där ingen av familjerna från Grimsö påträffades (se figur 4). En av familjerna (Blå i figur 4) utnyttjade dessutom en annan övernattningsplats än de flesta andra tranor som håller till vid Kvismaren.

Ettåringarna kom tillbaka

Samtliga tre tranungar som märktes 2002 dök upp och vistades vid Kvismaren under kortare eller längre perioder 2003. En av ungarerna från Svartådalen (Röd i figur 5-6) vistades vid Kvismaren 24/4–30/5 samt 15/9–12/10. Ungen från Grimsö (Lila i figur 5-6) hittades vid Kvismaren 4/6 och stannade sedan hela sommaren och hösten fram till 8/10, medan den andre ungen från Svartådalen (Blå i figur 5-6) först gjorde en kort visit till Kvismaren 20–23/5 och därefter ett längre besök 2/9–12/10. Samtliga ettåringar rörde sig över ganska stora ytor under sommaren och hösten, även om det fanns en klar tendens till att de föredrog vissa områden (se figur 5-6).

Att förekomma eller förekommas?

Genom att följa tranfamiljerna och ettåringarna har vi fått mycket ny information om vad tranorna vid Kvismaren egentligen håller på med. Vi har nu ganska starka bevis för att det är mycket liten omsättning bland fåglarna under hösten. De pejlade tranfamiljerna stannade länge i området och under fältarbetet höstarna

2002–2003 sågs inga tranor lämna Kvismaren förrän i oktober. Kvismaren är alltså inte någon traditionell *rastplats* för förbiflyttande tranor under hösten. Snarare fungerar området som en *uppsamlingsplats*, där fåglar som häckar inom en ganska vid radie samlas för att förbereda sig inför den ”riktiga” höstflyttningen. Detta är ett beteende som med största sannolikhet är allmänt för tranor som samlas i jordbruksområden under hösten. Informationen kan således användas för att vägleda åtgärder som syftar till att förebygga skador på gröda även i andra delar av landet.

Det är alltså samma tranor som håller till vid Kvismaren under hela hösten. Oftast håller de sig inom begränsade områden och återvänder till samma platser dag efter dag. Det är dessutom troligt att samma tranor återvänder till Kvismaren höst efter höst. Fåglerna torde alltså vara väl förtrogna

med Kvismareområdet. Om man avsätter lämpliga områden där tranorna får vara ostörda och samtidigt konsekvent skrämmar bort dem från fält med känslig gröda, finns alltså goda förutsättningar för att de kommer att vänja sig vid detta på lång sikt. Eftersom de gamla tranorna dessutom tar med sig sina ungar till Kvismaren på hösten, kommer även de att introduceras för de förebyggande åtgärderna på ett tidigt stadium. Detta är bra, eftersom tranor som växer upp i närheten av Kvismaren verkar ha detta område som en bas dit de regelbundet återvänder senare i livet.

Ettåringarnas beteende visar också att det åtminstone delvis är samma tranor som håller till vid Kvismaren under sommaren, vilket ger förutsättningar för att lyckas med en styrning av fåglarna även under denna tid på året.

Foto: Mikael Hake

En av tranungarna som kunde följas med hjälp av radiosändare (se antenn på ryggen) när den och dess föräldrar höll till vid Kvismaren under tiden 23/8–6/10 2003.

Grimsö Forskningsstation
730 91 Riddarhyttan
Telefon: 0581 - 69 73 12
0581 - 920 70
Fax: 0581 - 69 73 10
viltskadecenter@nvb.slu.se
www.viltskadecenter.se

Viltskadecenter arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och bistår med information om vilka förebyggande åtgärder som kan vidtas för att förhindra skador som orsakas av fredat vilt. Centret är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och för allmänheten.